

1. Крюков В.П. Страхование право (очерки) / В.П. Крюков. –Саратов: Изд-во Яксанова, 1925. – 154 с.
2. Кінащук Л.Л. Страхове право: Підручник. /Л.Л. Кінащук. – К.: Атіка, 2007. – 256 с.
3. Райхер В.К. Общественно-исторические типы страхования / В.К. Райхер //Акад. наук СССР. Л., 1947. – 234 с.
4. Воблый К.С. Основы экономии страхования / К.С. Воблый. – М.: «Анkil», 1995. – 228 с.
5. Шиминова М.Я. Страхование: история, действующее законодательство, перспективы / М.Я. Шиминова. – М.: Наука, 1989. – 220 с.
6. Біленчук Д.П. та ін. Страхове право України. / Д.П. Біленчук. – К.: «Атака», 1999. – 367 с.
7. Страхування: Підручник / Т.М. Артюх, В.Л. Бабко, А.В. Бутанський та ін., За ред. С.С. Осадця., Київський національний економічний ун-т, Українська фінансово-банківська школа, центр навчання страхової справи. – К., 1998. – 526 с.
8. Журавлев Ю.М. Страхование и перестрахование (Теория и практика). / Ю.М. Журавлев, И.Г. Секерж. – М. «Анkil», – 1993. – 185 с.
9. Кінащук Л.Л. Правове регулювання економічних основ страхового ринку: Навчальний посібник. // Л.Л. Кінащук. – Кіровоград. – 2007. – 164 с
10. Эриашвили Н.Д. Финансовое право: Учебник для вузов. / Н.Д. Эриашвили. – М.:ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. – 606 с.
11. Шершиневич Р.В. Курс торгового права, Т. II. / Р.В. Шершиневич. – М., 1908. – 363 с.

УДК 347.734/.9

Юрах В.М.,

завідувач кафедри правознавства
Кіровоградського державного педагогічного
університету ім. В. Винниченка,
адвокат, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблеми функціонування інституту іпотеки як основного юридичного механізму забезпечення стабільного функціонування кредитних правовідносин. Проаналізовано судову практику вирішення спорів. Запропоновано шляхи розв'язання проблеми іпотечного кредитування.

Ключові слова: кредитні правовідносини, іпотека, рішення суду.

В статье рассмотрены проблемы функционирования института ипотеки как основного юридического механизма обеспечения стабильного функционирования кредитных правоотношений. Проанализирована судебная практика разрешения споров. Предложены пути решения проблемы ипотечного кредитования.

Ключевые слова: кредитные правоотношения, ипотека, решения суда.

The article reviews the problems of the functioning of the mortgage as the main legal mechanism to ensure stable operation of credit relations. The judicial practice of resolving disputes is analyzed. The ways of solving the problem of mortgage lending are suggested.

Key words: credit relationship, mortgages, judgments.

Актуальність проблематики. Стан розвитку кредитних правовідносин обумовлює ефективність функціонування економіки та фінансів будь-якої держави. Ринок фінансових послуг в Україні системно лихоманить, і ця тенденція стала типовою

для банківського сектору України за всі роки незалежності. Тобто, з моменту зародження банківської сфери наша держава, на жаль, не мала дієвого механізму стабілізації кредитних правовідносин, на які припадає лєвова частка капіталів комерційних банків. Відповідно, за таких умов немає перспектив сформувати механізми забезпечення стабільності національної валюти.

Вказана проблема за сучасних реалій вельми актуальна, адже на сьогодні криза банківського сектору, за експертними висновками фахівців, несе для національної безпеки більше загроз аніж військовий конфлікт на Сході України. Відповідно, дослідження у даній галузі постають актуальними, особливо у питаннях формування стабілізаційних чинників у сфері банківської діяльності.

Стан наукової розробки. Більшість вчених досліджували переважно цивільно-правові аспекти кредитування або ж його особливості в контексті загальних вимог до регулювання банківської діяльності. Проблемам правового регулювання банківської системи України в умовах перехідної економіки присвячені праці Ю. Ващенко, О. Дзюблюка, М. Козоріз, О. Качан, О. Костюченко, А. Мороза, В. Латковська, О. Орлюк, О. Петрика, М. Савлука, М. Суржинського, С. Реверчука, С. Хорунжого, Т. Черничко, та інших.

Натомість, в українській юридичній науці практично не досліджувались іпотечні аспекти регулювання банківського кредитування як відносно самостійного компонента в сфері фінансових правовідносин. Тему даної статті обрано саме у зв'язку з недостатнім рівнем дослідження даного питання, а також з огляду на його вкрай важливе практичне значення для подальшої еволюції кредитної системи України та належного правового забезпечення процесів у цій сфері.

Метою статті є виявлення складових елементів та особливостей забезпечення стабільності кредитних правовідносин, а також розробка й обґрунтування практичних рекомендацій і конкретних пропозицій щодо вдосконалення існуючої в Україні законодавчої і нормативно-правової бази у цій сфері. Для досягнення цієї мети були поставлені такі основні завдання як: проаналізувати правовий зміст понять і категорій, що використовуються в сфері забезпечення кредитних правовідносин, сформулювати основні проблеми регулювання іпотечних правовідносин за участю банківських установ, а також дослідити особливості функціонування найважливіших елементів правового забезпечення банківського кредитування, надати аналіз судової практики з цих питань, висунути й обґрунтувати відповідні наукові висновки, а також пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства України в галузі іпотечного банківського кредитування.

Виклад матеріалу. У сучасних умовах іпотека займає особливе місце серед способів забезпечення виконання фінансових зобов'язань. У правових системах світу, включаючи вітчизняну, іпотека розглядається як застава нерухомості, тобто застава найбільш коштовного майна. Вона забезпечує виключно дійсне зобов'язання, яке, у свою чергу, забезпечується заставним документом – іпотечним договором. Іпотека, як і будь-який інший юридичний механізм забезпечення виконання зобов'язань, є саме тим інструментом, який у комплексі з іншими заходами допомагає формувати надійні засоби правового регулювання та захисту інтересів учасників іпотечних правовідносин.

Питанням іпотеки в Україні приділяли увагу відомі вчені: О. Грибанова, Н. Доценко, В. Марченко, В. Олійник, О. Любунь. [8]. Але ж знову таки, увага в працях приділяється, переважно, приватно-правовим аспектам.

Прогалини у дослідженні інституту іпотеки та нюанси оформлення договору іпотеки призвели до того, що багато проблемних питань залишаються невирішеними на практиці, сторонами правовідносин допускаються помилки, які потім вирішуються в судах. Саме цим обумовлена мета дослідження, адже тема розвитку інституту іпотеки та практика його застосування ще довго залишиться актуальною. Розвиток заставних, зокрема іпотечних, відносин у світі зумовлюється багатоманітністю положень, закріплених у законодавствах різних країн, уніфікацією та гармонізацією цих положень. Варто зазначити, що за англосаксонським правом сутність іпотеки є близькою до давньоримського інституту фідусії, коли предмет застави перебуває у власності заставодержателя, а за континентальною (романо-германською) системою права правова категорія запозичена з давньоримської іпотеки [9, с.68].

У період 2014-початку 2015 рр. в Україні склалася неоднозначна практика застосування іпотечних механізмів у кредитних правовідносинах. Приймалися різні нормативно-правові акти Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та Національним банком України, що були спрямовані на стабілізацію кредитних правовідносин. Проте, належного результату ми не отримали. Не вирішує проблему й діяльність судових органів України.

Незалежна асоціація банків України, розглянувши результати застосування постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 року №5 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» [6] висловилися в цілому позитивно на її користь, вказуючи, що прийняття зазначеної постанови є дуже важливим для банків та їх клієнтів, а також – для формування сталої судової практики в кредитних правовідносинах.

Проте, прийнятий Закон України № 1304-VII "Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті" від 03.06.2014 року змінив спірні правовідносини, встановивши певні гарантії позичальникам – громадянам, які отримали довгострокові іпотечні кредити в іноземній валюті [3].

Таким чином, фактично, ключовий засіб забезпечення кредитного правовідношення був зупинений у дії. Це у свою чергу спровокувало падіння обсягів кредитування, відтік іноземної валюти з ринку нерухомості, падіння її вартості й т.д.

Одним із важливих питань, що виникає у судовій практиці банків, вважається питання щодо оцінки співвідношення вимог банку про стягнення з позичальника заборгованості за кредитним договором з вимогами до того ж самого позичальника–іпотекодавця про звернення стягнення на предмет іпотеки, що забезпечує виконання того ж самого кредитного договору.

Так, відповідно до частин 1 і 3 ст. 33 Закону України «Про іпотеку» у разі невиконання або неналежного виконання боржником основного зобов'язання іпотекодержатель вправі задовольнити свої вимоги за основним зобов'язанням шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки [2]. Право іпотекодержателя на звернення стягнення на предмет іпотеки також виникає з підстав, встановлених ст. 12 цього Закону. Звернення стягнення на предмет іпотеки здійснюється на підставі рішення суду, виконавчого напису нотаріуса або згідно з договором про задоволення вимог іпотекодержателя.

Згідно з ч. 1 ст. 39 Закону України «Про іпотеку» у разі задоволення судом позову про звернення стягнення на предмет іпотеки у рішенні суду зазначаються: загальний розмір вимог та всі його складові, що підлягають сплаті іпотекодержателю з вартості предмета іпотеки; опис нерухомого майна, за рахунок якого підлягають задоволенню

вимоги іпотекодержателя; заходи щодо забезпечення збереження предмета іпотеки або передачі його в управління на період до його реалізації, якщо такі необхідні; спосіб реалізації предмета іпотеки шляхом проведення прилюдних торгів або застосування процедури продажу, встановленої статтею 38 цього Закону; пріоритет та розмір вимог інших кредиторів, які підлягають задоволенню з вартості предмета іпотеки; початкова ціна предмета іпотеки для його подальшої реалізації.

Відповідно до статті 41 Закону України «Про іпотеку» реалізація предмета іпотеки, на який звертається стягнення за рішенням суду або за виконавчим написом нотаріуса, проводиться, якщо інше не передбачено рішенням суду, шляхом продажу на прилюдних торгах у межах процедури виконавчого провадження, передбаченої Законом України «Про виконавче провадження», з дотриманням вимог цього Закону.

Тобто, маючи рішення суду про стягнення заборгованості забезпеченої предметом іпотеки Закон України «Про іпотеку» забороняє стягувачу задовольнити свої вимоги за рахунок іпотечного майна в ході примусового виконання рішення суду за відсутності відповідного судового рішення чи виконавчого напису нотаріуса про звернення стягнення на майно. Однак, норми Закону України «Про виконавче провадження» допускають звернення стягнення на предмет іпотеки в ході процедури виконавчого провадження, без наявності відповідного рішення суду, в межах процедури стягнення коштів з іпотекодавця на користь іпотекодержателя [4].

Так, пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у ч. 2 п. 45 Постанови від 30 березня 2012 року №5 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» роз'яснив, що у разі якщо за судовим рішенням із відповідача стягнуто кредитну заборгованість, то судом не може бути змінений спосіб виконання такого рішення на звернення стягнення на предмет іпотеки, оскільки виконання рішення суду про стягнення заборгованості має виконуватись за рахунок усього майна, що належить боржнику. Як зазначалося, у 2014 році у сфері кредитних правовідносин сталися суттєві зміни, що спровокувало прийняття змін і доповнень до постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 року N 5 "Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин" [6].

Відповідно до порядку примусового звернення стягнення коштів з боржника врегульованого Законом України «Про виконавче провадження» [4], першочергово звертається стягнення на кошти боржника які перебувають на рахунках, потім звертається стягнення на рухоме майно, а за його відсутності звертається стягнення на об'єкти нерухомості.

Таким чином, перш ніж звертати стягнення на предмет іпотеки для задоволення грошових вимог стягувача–іпотекодержателя державний виконавець повинен пересвідчитись у відсутності у боржника коштів чи іншого рухомого майна для погашення заборгованості.

Оскільки статтею 575 ЦК України іпотеку визначено як окремий вид застави, у державного виконавця відсутні перешкоди щодо норми Закону України «Про виконавче провадження», які дозволяють звернення стягнення на іпотечне майно для задоволення вимог іпотекодержателя [1].

Для передачі майна на реалізацію державним виконавцем складається акт опису та арешту майна боржника і залучається суб'єкт оціночної діяльності - суб'єкт господарювання, який провадить свою діяльність відповідно до Закону України «Про

оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» для оцінки майна [5]. В подальшому реалізація предмета іпотеки здійснюється спеціалізованою торгівельною організацією у населеному пункті за місцем його розташування, а якщо предмет іпотеки перебуває за межами населеного пункту, його реалізація здійснюється у найближчому населеному пункті або районному центрі на території, на яку поширюються повноваження відділу державної виконавчої служби, на виконанні якого перебуває рішення суду, або виконавчий напис нотаріуса про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Враховуючи викладені в Законі України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті» положення щодо мораторію на проведення виконавчих дій стосовно іпотечного майна придбаного в кредит за іноземну валюту все викладене вище фактично нівелюється.

За таких умов викладений механізм іпотечного кредитування зупинено в принципі, тим більше на фоні остаточної девальвації гривні на початку 2015 року. Як відомо, очікується реформування системи органів виконавчої служби, що потребуватиме формування нової нормативної бази для діяльності незалежних професійних виконавчих служб.

Очевидно на часі зміна принципів кредитування, за яких потребує перегляду вартість кредитних ресурсів, що можливо за умови функціонування дієвого інвестиційно-кредитного бюро (агенції), яке за допомогою публічних механізмів могло б гарантувати дієвість кредитно-іпотечних механізмів.

Висновки. З огляду на викладене можна зробити висновок, що на даному етапі одним з головних завдань розвитку інституту іпотеки все ще залишається створення належної законодавчої бази, яка б відповідала прогресивним міжнародним стандартам і враховувала позитивний досвід запровадження відповідного законодавства в інших країнах, з урахуванням особливостей, які характерні для кредитних правовідносин в Україні.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 р. // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/898-15>
3. Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті: Закон України від 03.06.2014 р. // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1304-18>
4. Про виконавче провадження: Закон України від 21.04.1999 р. / – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>
5. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р. // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>
6. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.03.2012, № 5 // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-12>
7. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 року N 5 // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-12>
8. Любунь О.С., Кіреєв О.І., Денисенко М.П. Іпотечний ринок: Підручник. – К., 2006. – С. 9.
9. Корнієнко Ю.І. Цивільно-правовий аспект іпотечних правовідносин / Ю.І.Корнієнко // Приватне право і підприємництво. – 2012. – Випуск 11. – С.68-70.